

Eesti Lambakasvatajate Seltsi taastamine taasiseseisvumise järgselt

Dots. Peep Piirsalu
Veterinaarmeditsiini ja
loomakasvatuse instituut
2018

Esimesed sammud taastamisel

- Eesti Lambakasvatajate Selts (ELaS) oli loodud 29. novembril 1928. aastal asukohaga Tallinnas. Seltsi esmaasutajateks olid Georg Ottas Vana Kuustest, Hans Hiip Tallinnast ning Hans Virkus Juuru vallast Purila mõisast.
- Ühistulise lammaste aretusorganisatsiooni taastamine sai alguse koos Eesti iseseisvumisega 1990.aastal.
- ELaS aktiivseks taastajaks sai Enhard Musto, kes töötas Eesti Liha-Villalammaste Riikliku Tõulava direktorina kuni selle organisatsiooni likvideerimiseni 20.01.1992.aastal
- Peamiselt Enhard Musto eestvõtmisel töötati välja seltsi põhikiri ja programm, mida koos ettekandjaga mitmekordselt läbi arutati.
- Kutsuti kokku ELaS taasasutajate liikmete üldkoosolek 25. mail 1990.a. Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria Instituudi (ELVI) ruumides, et vastu võtta seltsi põhikiri, programm.

ELaS taasasutajate üldkoosolek 25.05.1990 Tartus

- Kohale olid tulnud 9 isikut: Enhard Musto, Margit Lõokene, Heldor Klaar, Erik Müts, Bruno Möllits, Roman Peil, Valdur Soo, Eduard Viipsi, Peep Piirsalu
- Sellel üldkoosolekul leiti, et on vajalik taastada Eesti Lambakasvatajate Selts, arutati läbi ja võeti vastu ette valmistatud seltsi põhikiri ja programm. Valiti seltsile tegevesimees, kelleks sai Enhard Musto ja sekretäriks Peep Piirsalu
- ELaS põhikiri registreeriti 10.09.1990.a. Eesti NSV põllumajandusministeeriumis ministri asetäitja R. Nymann (Piirsalu, 2003; 2009).

Foto 1. ELaS 1996.a. seltsi ruumes Tartus, Kreutzwaldi 40 võõrustamas Soome kolleege (paremalt vasakule E. Musto, E. Hautakangas, U. Savolainen, L. Kund, T. Logina, P. Piirsalu, all Ü. Pus)

ELaS ja Eesti Liha-Villalammaste Tõuaretusnõukogu ühine üldkoosolek 12.04. 1991.a.

- Vaatamata ELaS taastamisele ei olnud lihtne seltsi tööd alustada, sest puudusid vahendid seltsi töötajate palkamiseks ning oli tarvis ümber korraldada lammaste tõuaretussüsteem
- Senini oli olemas Tõuaretusnõukogu, majandite ja talunike lammaste tõuaretuse ei olnud ühise katuse all
- Tõuaretusnõukogu koosnes eesti tumedapealiste ja eesti valgepealiste lammaste tõumajandite (kolhooside ja sovhooside) esindajatest, kohal olid 16 tõumajandist 14 (Aravete, Puka, Maarja, Tsooru, Viru, Uhtna, Karuse, Kanepi, Saare Kaluri, Viitina, Lokuta, Vasalemma, Lehtse ja ühistu Eeva ja Pere esindajad)
- ELaS poolt osalesid Kalju Hallik, Aavo Saar, üliõpilased Virga ja Alar Valdi, Veljo Männiste, Toivo Põlts, Enhard Musto, Peep Piirsalu
- Tollasel koosolekul otsustati Tõuaretusnõukogu likvideerida, selle juriidilised liikmed astusid ELaS-i
- E. Musto pidas vajalikuks, et ELaS hakkaks tegelema 4 valdkonnaga: 1. aretusteenistusega, kus osaleksid kõrgaretusfarmid, paljundusfarmid ehk tõufarmid ja tootmisfarmid; 2. teenindusteenistusega (lambavill, pügamine, villa sorteerimine); 3. veterinaarteenistusega, 4. väljaõppe süsteemi loomisega ja kirjastustegevusega
- Valiti ELaS organiseerimisgrupp maakondade kaupa (Lisa 1)

ElaS 28. novembril 1991.a. koosolek

- Rein Tuherm Põllumajandusministeeriumist tutvustas 1.jaanuarist 1992.aastast tõulavade baasil loodavat Tõuinspektsiooni struktuuri ja tegevusvaldkondi
- Tõuinspektsioonist pidi saama eraldi juriidiline isik Põllumajandusministeeriumi alluvuses ja eelarvel. Samuti sai selgeks, et lammaste tõulava töötajad jäid tööle Tõuinspektsiooni (Elga Kask, Ülle Pus, Lea Kund, Peep Hallik) ja hakkasid tegelema lammaste tõuaretusküsimustega üle Eesti
- Valiti ka seltsi esimest presidenti. Erik Müts esitas **Kalju Halliku** kandidatuuri. Teisi kandidaate ei esitatud ning 27 poolthääle, 1 erapooletu ja 1 vastu häälega valitigi **Kalju Hallik ELaS esimeseks presidendiks.**
- Kalju Halliku valimisega ELaS presidendiks sai alguse seltsi töö tegelik käivitumine.

ELaS eestseisuse koosolek 20.02. 1992.a

- Presidendi poolt nimetati kaheksa toimkonda koos juhtidega (Lisa 1).
- Samal koosolekul kiideti heaks seltsi logo, pitsati kavand ning võeti esimese töötajana tööle alates 1.03.1992.a. raamatupidaja asja-ajaja Taimi Logina, kes sellel ametikohal töötas kuni 2005. aastani ja enne seltsi taasasutamist (alates 1980.aastast) Eesti Liha-Villalammaste Tõulavas
- 1992.a. laekus ELaS pangaarvele kokku 20574.- krooni, millest 15000.- krooni Põllumajandusministeeriumilt, 5000.-krooni Estvikingilt, 432.- krooni liikmemaksudest ja 142.- kr. teenustöödest.
- 1992. aastal tegeles tõulambakasvatusega kokku 16 majandit (13-s majandis peeti eesti tumedapealisi lambaid ja vaid kolmes eesti valgepealisi lambaid). Eesti valgepealine lambatõug oli hävimisohus.
- Tõukarja hindamise juhendi järgi omistati aretuskarja nimetus viiele majandile ja viiele talunikule: Karuse kolhoos, Aravete Ühismajand, Muhu kolhoos, Vihula Põllumajandusühistu, Uhtna kolhoos, Turner Uno talu, Mürk Tiiu talu, Sooäär Vello, Hallik Aire ja Laurent Lembitu lambataludele.

1993. aasta oli suure lihalammaste ekspordi ja uute tõulammaste impordi aasta

- Kuna kõik lambakasvatussaaduste hinnad olid ülimadalad (lihakombinaadid maksid eluslamba kilost 1...2 krooni, väikevarujad 2..4 krooni), siis toimus Eestis massiline lammaste arvukuse vähenemine
- K. Halliku organiseerimisel viidi läbi eluslammaste eksport Süüriasse ja Ungarisse. Lambakasvataja sai eksporditud lammastest 6,3-7 krooni eluskaalu kilo eest
- Tänu edukale ekspordi korraldamisele kasvas ELaS liikmete arv lammaste ekspordi käigus 92-lt **402 liikmeni** ja lambaliha siseturu hinnad tõusid 10-20%.
- Tõuinspeksioonist saadi tänu koostööle Rein Tuhermiga tõuaretuse subsideerimiseks rahalist tuge 120000 krooni
- ELaS taotles rahalist tuge ka peaministrilt hr. Mart Laarilt (300000.-krooni), aga Põllumajandusministeeriumi kaudu saadi lohutuseks 60000.-krooni.
- Lammaste ekspordist saadi: AS ECS 30000.- ja Lääne maakond 20000.- krooni
- 1993.aastal liituti Tõuloomakasvatuse Liiduga ning osteti peale paarikümne aasta pikkust vaheaega uusi tõuloomi Taanist, 1994.a. 25 utte ja 5 jäära norra valget tõugu

Esimeste tõulammaste import Taanist 1993.a.

- Osteti 5 tõujäära: 2 tekselit, 3 oksforddauni

Foto 2. Tõujäärad saabunud
karantiini farmi Aravete POÜ

Foto 3. Uute tõujäärade
eksponeerimine Luige näitusel
1996. aastal (paremalt Ü. Pus,
T. Hirsnik, P. Piirsalu, L. Kund)

Ajakirja Lammas ja Kits väljaandmine 1994. -2001., kokku 10 numbrit

Foto 4. Ajakirja esimeste numbrite (1-6) toimetajaks oli E. Musto, hiljem (7-10) P. Piirsalu.

Ümberkorraldused ELaS-s ja tõuaretuses

- ELaS'i võeti tööle tegevdirektor- Taivo Hirsnik, kes töötas 1995.aastast kuni 1997.aastani.
- 1997.a. algusest koondati Tõuaretusinspeksioonist (varem oli koondatud Elga Kask, Peep Hallik) Lea Kund ja Ülle Pus, kes olid töötanud seltsi ruumides ja tegelenud lammaste tõuaretustööga, kuid palka saanud Tõuaretusinspeksioonist
- Samal aastal võttis seltsi juhatus vastu otsuse konkursi korras tööle võtta kaks konsulenti, kelle tööülesanneteks said jõudluskontrolli korraldamine ja jõudluskontrolli andmebaasi Ovis (programmeeritud FOX PROW's) pidamine, tõuraamatu pidamine, tõufarmide hindamine ja tõulammaste hindamine. Tegevdirektori ametikoht koondati.
- Tõuaretuse peaspetsialistiks valiti konkursi tulemusena 1997. aastal Hillar Kalda ja konsulendiks Kaie Zarens (praegu Ahlskog)

Foto 5. ELaS juhatuse koosolek ELVI-s 1997. aastal (tagumisest reast paremalt K. Hallik, J. Pool, E. Musto, T. Hirsnik, esireast paremalt Ü. Pus, H. Lellsaar, P. Piirsalu, E. Siska)

Ümberkorraldused ELaS-s ja tõuaretuses

- 1993.-1995. oli välja töötatud uutel alustel jõudluskontrollijuhend ja lammaste hindamise juhend, kus võeti suund lihajõudlusele. Enne seda nõukogude aegsed seisukohad, kus suur kaal oli villajõudlusel. Jõudluse-ja põlvnemisandmete registreerimiseks lambafarmides publitseeriti 1995.a. **Lammaste Raamat** (Piirsalu, Valdi 1995)

Foto 6. K. Zarenz (Ahlskog)
kitsepäeval

Lambapäeva Kurgjal hakati korraldama alates 1997.aastast

- Kaunima ute konkurss (Foto 7. P. Hallik kaunima ET - ja M. Suik kaunima EV utega, 1997)
- Esimesel Kurgja lambapäeval oli osalejad üle 200.

Foto 8. Pikaaegne lammaste tõulava töötaja Elga Kask Kurgjal 1998.aastal uttesid hindamas

Foto 8. Kaunima Ute
Konkursi 2000. aasta
võitjad paremalt T. Kaivo,
R. Jõgiste, K. Zarenz
(Ahlskog), päevajuht Ungru
Lõng omanik K. Tõnisma

Foto 9. Lambapäeva
korraldustoimkond
1999.aastal

Foto 11. Röövliprae
küttekollet
ettevalmistamas koos H.
Kaldaga

Foto 10. Tõulammaste oksjon
1999.aastast

Aktiivne liha-lammaste import 2000- 2003.

- Alates 2001. a kuni 2003.a augustini oli ELaS tööl lammaste aretuse alal vaid peaspetsialist konsulent **Hillar Kalda**. Sellel kolmel aastal toodi ELaS abil Eestisse 157 lihalammast oksforddauni, suffolki, tekseli ja dorseti tõust.
- Enamik neist 25% enesefinantseerimisega programmi “Jätkusuutliku lihalambakasvatuse arendamine Eestis” raames

Foto 12. Hillar Kalda abiga toodi Eestisse 122 tõulammaste 2002.aastal

Kitsekasvatuses algas teatav elavnemine ning alustati uute suuremate farmide rajamisega

Foto 13. Saane tõugu sikku Ruudit tundsid paljud kitsekasvatajad, sest Ruudi tegi kitsefarmides head tööd. Neeme Koorem paremalt esimene kitsepäeval 2000.aastal (K.Zarenzi foto)

Foto 14. ElaS juhatuses (2000-2003) esindas kitsekasvatajaid Anu Koorem (pildil keskel), kes koos abikaasa Neemega rajas Eestisse tolle aja suurema kitsefarmi (Tubri kitsefarm)

- 2003- 2005.a olid lühiajaliselt tegevtootajatena ametis Indrek Nõmm ja Vaike Tartes.
- 2005. aastal sõlmis ElaS juhatus tegevjuhi-aretusspetsialisti töölepingu Külli Vikatiga
- Ajavahemikul 1991 kuni 2005 olid seltsi presidendiks või juhatuse esimeheks valitud kolm persooni, kes koos juhatuse teiste liikmetena sel ajal tegevust juhtisid.
- Seltsi taastamise järgselt oli esimeseks presidendiks Kalju Hallik 1991. aastast kuni 1995. aastani. Seejärel oli seltsi presidendiks/ juhatuse esimeheks 1995. aastast kuni 2004. aastani Peep Piirsalu.
- Alates 2004. aastast töötas juhatuse esimehena Ell Sellis, kes peale P. Piirsalu tagasiastumist 2004. aastal jätkas seltsi juhtimist kuni 2005. aastani. Järgmisel valimisperioodil valiti seltsi esimeheks H. Kalda

Kokkuvõte 15 aastase perioodi kohta

- Rahalised võimalused olid piiratud ning tegevtootajate hulk seetõttu sulas kokku, aga edasimineku oli selle kiuste märkimisväärne
- Tehti koolitusi, lamba-ja kitsepäevi üle Eesti, anti välja seltsi ajakirja Lammast ja Kits
- Lihalambakasvatustes tehti uute tõugude abil samm edasi (teksel, dorset, suffolk, oksforddaun, norra valge)- suund lihalambakasvatusele
- Lammaste tõuaretus viidi ümber teistele alustele, loobuti villajõudlusest ja kvaliteedist, uued jõudluskontrolli ja tõuraamatu pidamise ja lammaste hindamise juhendid, elektroonsetele andmebaasidele üleminek

Tänu kuulamast!

Ilusat pidupäeva ja head uut
lambakasvatuseaastat kõigile !

